

<https://doi.org/10.62837/2025.3.289>

ƏLİZADƏ TAMARA ŞƏRBƏT Q.

telizade@amu.edu.az

İMANOVA İRADƏ İSA QIZI

iimanova@amu.edu.az

Azərbaycan Tibb Universiteti

BİR DÜNYADA MİN SƏS: QLOBALLAŞMA VƏ MULTİKULTURALİZM

“Dövlət, ölkə nə qədər çox xalqı birləşdirsə, bir o qədər zəngin olur, çünki onların hər biri... ümumdünya mədəniyyətinə və sivilizasiyasına öz töhfəsini verir”.

Heydər Əlirza oğlu Əliyev.

Açar sözlər: *ümummilli lider, multikulturalizm, siyasət, çoxmillətlik, çoxmədəniyyətlik.*

Key words: *national leader, multiculturalism, politics, multinationality, multiculturalism.*

Ключевые слова: *национальный лидер, мультикультурализм, политика, многонациональность, мультикультурализм.*

Qloballaşma - elmi yeniliklərin və kəşflərin hesabına sürətli inkişafı xarakterizə edilən, mədəniyyət, ictimaiyyət, siyasət, elm və təhsil, iqtisadiyyat kimi sferaları əhatə edən və ideoloji bütövlüyü formalaşdırmaq yolu ilə integrasiyaya nail olan unversal bir hadisədir. Təşəkkül dövrü XX əsrin əvvəlindən götürülən, qloballaşma prosesini xarakterizə edən əsas cəhətlərdən biri ölkələrarası beynəlxalq səciyyəli kommunikasiyaya olan tələbatdır. Başqa sözlə desək, qloballaşma dedikdə siyasət, ticarət və oxşar ideyalar mübadiləsi yolu ilə dövlətləri və maliyyə bazarlarını birləşdirən, sosiomədəni, texnoloji xüsusən də iqtisadi amillərin mürəkkəb kombinasiyası nəzərdə tutulur. Bir çox sferalarda zaman, məkan sıxlaşmasına səbəb olan nəhəng qloballaşma hadisəsi ayrı-ayrı mədəniyyətlərin qarşılaşması, onların bir birinə doğru istiqamətlənməsi ilə nəticələnir. Dil və mədəniyyət arasında əlaqə danılmazdır, çünki qarşılıqlı ünsiyyət prosesində sözlərin və hərəkətlərin real gücünü dərk etmək üçün cəmiyyət üzvlərinin ehtiyac duyduğu anlayış məhz mədəniyyətdir. Mədəniyyət hər hansı bir milləti, xalqı başqalarından fərqli edən mənəvi dəyərlər, həyat tərz, məhz həmin xalqa mənsub olan düşüncələrin, ənənələrin formalaşdırdığı ümumi hadisədir. O, nəsillərin bir-birinə ötürdüyü ictimai irsin bir nümunəsidir. Eyni zamanda mədəniyyət, bu və ya digər xalqın özünəməxsus yaradıcılığının, davranış tərzinin daxil olduğu təbii və canlı bir varlıq olaraq qeyd edilir. Mədəniyyətlə bağlı olan, onu formalaşdıran hər bir məqam özünü dilin köməyi ilə reallaşdırır. Beləki,

din, təhsil, tərbiyə, adət və ənənələr, şifahi və yazılı ədəbiyyat, incəsənət kimi müxtəlif növlü ünsürlər mədəniyyətin ötürmə vasitələridir. Başqa sözlə desək mədəniyyət insan zəkasının və əlinin təsiri ilə dəyişikliklərə məruz qalan və bu səbəbdən də sosial situasiyanın bir parçası olan hər hansı bir proses kimi qiymətləndirilə bilər. Bu anlayış yalnız insanla bağlı olub, insandan yaranır və onda yekunlaşır. Təsadüfi deyil ki, mədəniyyət fenomenini dərk etmək məqsədilə insanı araşdırmaya cəlb edirlər. Mədəniyyətə verilən çoxsaylı təriflərin müqayisəsi onu deməyə imkan verir ki, onun başlıca özülü öz əksini insan təfəkküründə tapır.(2, s. 36-37).

Multikulturalizm sözü “çoxmədəniyyətlik” anlamına gəlir. Multikulturalizm siyasəti dedikdə müxtəlif mədəniyyətlərin inkişafı, qorunması və təbliğinə yönəlmiş humanist və demokratik dövlət siyasəti nəzərdə tutulur.

Multikulturalizmin əsasını təşkil edən dövlət-din münasibətlərinə böyük önəm verən ulu öndərimiz Heydər Əliyev deyirdi: “Azərbaycan Respublikası çoxmillətli bir dövlətdir. Azərbaycanda müsəlmanlarla yanaşı, başqa dinlərə mənsub olan vətəndaşlar da yaşayır. Azərbaycan müstəqil, demokratik dövlət kimi öz ərazisində yaşayan bütün xalqlara, bütün millətlərə, dinindən, irqindən, siyasi mənsubiyyətlərindən asılı olmayaraq azadlıq, hüriyyət imkanları verir”. Ulu öndərin müəyyənləşdirdiyi bu strateji istiqamətdə inkişaf edən Azərbaycan dünyaya örnək ola biləcək multikultural dəyərlər sistemini və modelini formalaşdırıb. Azərbaycan dövləti mənəvi dəyərlərin qorunmasını, təbliği və təşviqini cəmiyyətin inkişaf meyarlarından biri kimi qəbul edir. Bu, xalqımızın ümummilli lideri Heydər Əliyevin müəllifi olduğu azərbaycançılıq ideologiyasının və dövlət siyasətinin tərkib hissəsidir. Başqa sözlə, bu gün Azərbaycan cəmiyyətinin və dövlətinin həm sosial-iqtisadi inkişafının, həm də mənəvi tərəqqisinin bünövrəsində Heydər Əliyev siyasəti dayanır. Bu siyasətin hazırda Prezident İlham Əliyev tərəfindən uğurla və ardıcılıqla davam etdirilməsinin nəticəsidir ki, Azərbaycan həm sosial iqtisadi, həm də mənəvi dəyərlərin qorunmasına və inkişafına görə regionun lider dövlətinə çevrilib.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyev öz çıxışlarında daima vurğulayır ki, multikulturalizm və qloballaşma Azərbaycanda həyat tərzidir, dövlət siyasətidir və alternativini yoxdur. Güclü multikulturalizmin (dövlət siyasəti müstəvisində) mövcud olduğu hər bir dövlətə bu anlayış xarakterikdir. Hər hansısa qanuni, siyasi quruluşu və ya idarəetmə formasını bir aya, bir il və ya bir neçə il dəyişmək mümkündür. Ancaq hər hansı bir xalqın mədəniyyətini yüz illər keçsə də dəyişmək mümkün deyil. Bugünkü dünyada xalqların sayı dövlətlərin sayından 10 dəfə çoxdur. Əgər hər bir xalqın öz mədəniyyətini qoruyub saxlamaq hüququ olmasaydı, hər bir coğrafiyada etnik münaqişələrin qarşısını almaq mümkün olmazdı.

Qloballaşmanın əsas cəhətlərindən biri də odur ki, hər bir xalq öz mədəniyyətini təbliğ edir. Mədəniyyətin qloballaşması həm də dünya mədəni

dəyərlərinin qarşılıqlı əlaqəsini təşkil edir. Xalqlar arasında mədəni əlaqələrin genişlənməsi eyni zamanda həmin xalqların bir-birinə yaxınlaşmasını şərtləndirir.

Ulu öndərin həyata keçirdiyi bu siyasət Prezident İlham Əliyev tərəfindən uğurla davam etdirilir. Azərbaycanın multikulturalizm dəyərlərinə sahib olması, onu təşviq etməsi aparıcı beynəlxalq təşkilatlar və dünya birliyi tərəfindən yüksək dəyərləndirilir. Müasir gərgin beynəlxalq şəraitdə Azərbaycanda Beynəlxalq Multikulturalizm Mərkəzinin yaradılması, praktiki, elmi, təbliğati və təşviqati istiqamətdə fəaliyyət göstərməsi xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Hazırda ölkəmizin təcrübəsi tədqiqat obyektidir, bir çox ölkələrdə öyrənilir və tədris edilir. Bu istiqamətdə əməkdaşlığa maraq artır və ilbəlil əlaqələr genişlənir. Azərbaycanın əsrlər boyu dinlər, mədəniyyətlər və sivilizasiyaların bir araya gəldiyi məkan olduğunu vurğulayan cənab İlham Əliyev bildirdi ki, Azərbaycan Şərq və Qərb arasında yalnız coğrafi körpü deyil, həm də mədəniyyət körpüsüdür: “Əsrlər boyu müxtəlif dinlərin və mədəniyyətlərin nümayəndələri Azərbaycanda sülh şəraitində və ləyaqətlə yaşayıblar. Dini dözümlülük və multikulturalizm burada hər zaman mövcud olmuşdur. “Multikulturalizm” sözü mövcud olmadığı bir zamanda belə, həmin ideyalar daim yaşayıb. Bunun nəticəsidir ki, bu gün Azərbaycan çox millətli və çoxkonfessiyalı ölkədir. Burada bütün dinlərin və etnik qrupların nümayəndələri sülh və əmin-amanlıq şəraitində yaşayırlar. Bu bizim ən böyük sərvətimizdir və biz tariximizlə fəxr edirik. Biz müxtəlif mədəniyyətləri özündə əks etdirən tarixi abidələrimizlə fəxr edirik”.

Cəmiyyətin başlıca kommunikasiya vasitəsi, fikir mübadiləsi aləti olan dil insanın fəaliyyət prosesini, onun sosial və ictimai cəhətdən varlığını şərtləndirən sosial mədəni hadisə kimi qəbul edilir. Dil daşıyıcısının ətraf aləm, reallıq haqqında olan biliyi dil və mədəniyyət əlaqəsinin dərk olunması üçün xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. İnsanın öz mövcudluğunu dərk edən vaxtdan etibarən dilin yaranması və keçdiyi inkişaf dövrü ilə bağlı mülahizələr irəli sürməsi onun insan həyatı üçün əvəzolunmaz olduğunun göstəricisidir. Məlumdur ki, hər bir xalqın mədəni irsi, tarixi, məişəti və adət ənənələri öz təzahürünü o xalqın dilində tapmışdır.

Heydər Əliyev 1993-cü ilin 15 iyununda ölkə rəhbərliyinə qayıtdığı gün, Milli Məclisdə etdiyi ilk çıxışında bu məqamı xüsusi vurğulamış, respublikadakı çoxmillətliliyi Azərbaycanın sərvəti adlandırmışdır: “Azərbaycan əhalisinin çoxmilli tərkibi bizim sərvətimizdir, üstünlüyümüzdür. Azərbaycanın ən başlıca sərvətlərindən biri qədimlərdən bu torpaqda yaşayan, öz taleyini, öz həyatını bu torpağa bağlayan müxtəlif dinlərə etiqad edən adamlardır. Biz bunu qiymətləndiririk və saxlayacağıq. Dövlət, ölkə nə qədər çox xalqı birləşdirsə, bir o qədər zəngin olur, çünki onların hər biri ümumdünya mədəniyyətinə və sivilizasiyasına öz töhfəsini verir. Azərbaycan onun ərazisində yaşayan bütün millət və xalqların ümumi vətənidir. Azərbaycanlı sözü bizi həmişə birləşdirib”. Ulu öndərin ümumdövlət məfkurəsi səviyyəsinə yüksəltdiyi Azərbaycançılıq ideyası da mahiyyət etibarilə

milliliyin və bəşəriyyətin təcəssümüdür. Bu ideya heç bir halda milli təcrid olunmanı tələq etməz, o, təkcə milli kimliyin ifadəsi, xalqın mənəvi irsinə hörmət, onun təbliği və tərənnümü demək deyil, eyni zamanda dünya irsinə, ümumbəşəri dəyərlərə açıqdır. O deyirdi: “Biz həm milli tariximizdən aldığımız mənəvi sərvətlərdən istifadə etməli, həm də bəşəriyyətin yaratdığı mənəvi dəyərlərə yiyələnməliyik”.

Tarixi inkişafdan keçərək formalaşmış çoxmədəniyyətli bir cəmiyyətin mövcudluğu və bu cəmiyyəti qoruyub saxlamaq üçün dövlətin siyasi iradəsinin mövcud olması əslində multikulturalizmin mövcud olmasına əsas verir. Azərbaycan daim müxtəlif mədəniyyətlərin toqquşduğu, müxtəlif xalqların özlərinə güvənli vətən seçdiyi məkan kimi hələ də liderlər sırasındadır və illər keçməsinə baxmayaraq multikultural cəmiyyətə açılan qapılardan biri məhz Azərbaycandır.

X Ü L A S Ə

Ümummilli liderimiz H.Əliyev çoxmillətliyi Azərbaycanın sənəti adlandırmışdır. O, öz çıxışlarında deyirdi: “Dövlət, ölkə nə qədər çox xalqı birləşdirsə, bir o qədər zəngin olar. Çünki onların hər biri ümumdünya mədəniyyətinə öz töhfəsini verir. Azərbaycan onun ərazisində yaşayan bütün millət və xalqların ümumi vətənidir. H.Əliyevin həyata keçirdiyi siyasət nəticəsində özünün mədəni müxtəlifliyini qorumaq üçün milli azlıqlar və dini qruplarla bağlı çoxlu sayda normativ hüquqi aktlar qəbul olundu. Multikulturalizmin əsasını təşkil edən dövlət – din münasibətlərinə böyük önəm verən ulu öndərimiz deyirdi: “Azərbaycan Respublikası çoxmillətli bir dövlətdir. Azərbaycan müstəqil, demokratik dövlət kimi öz ərazisində yaşayan bütün xalqlara, bütün millətlərə azadlıq, hüriyyət imkanları verir”. Ulu öndərin həyata keçirdiyi bu siyasət prezident İlham Əliyev tərəfindən uğurla davam etdirilir. Elə bunun nəticəsidir ki, Azərbaycan həm sosial-iqtisadi, həm də mənəvi dəyərlərin qorunmasına və inkişafına görə regionun lider dövlətinə çevrilib.

**Tamara Alizade
İrada İmanova**

A THOUSAND VOICES IN ONE WORLD: GLOBALIZATION AND MULTICULTURALISM S U M M A R Y

Our national leader H. Aliyev called multinationality the art of Azerbaijan. He used to say in his speeches: "The more people the country unites, the richer it will be. Because each of them contributes to the world culture. Azerbaijan is the common homeland of all nations and peoples living in its territory. As a result of H. Aliyev's policy, a large number of normative legal acts related to national minorities and religious groups were adopted in order to protect his cultural diversity. Our great leader, who attached great importance to statereligion relations, which is the basis of multiculturalism, said: "The Republic of Azerbaijan is a multi-ethnic state. As an

independent, democratic state, Azerbaijan provides opportunities for freedom and liberty to all peoples and nationalities living in its territory. This policy implemented by the great leader is successfully continued by President İlham Aliyev. As a result of this, Azerbaijan has become a leading state in the region in terms of the protection and development of both socio-economic and moral values.

**Тамара Ализаде
Ирада Иманова**

**ТЫСЯЧА ГОЛОСОВ В ОДНОМ МИРЕ: ГЛОБАЛИЗАЦИЯ И
МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛИЗМ
РЕЗЮМЕ**

Наш общенациональный лидер Г.Алиев назвал многонациональность искусством Азербайджана. В своих выступлениях он говорил: “Чем больше людей объединит страна, тем богаче она будет. Потому что каждый из них вносит свой вклад в мировую культуру. Азербайджан является общей родиной всех наций и народов, проживающих на его территории”. В результате политики Г.Алиева, в целях защиты его культурного разнообразия, было принято большое количество нормативных правовых актов, касающихся национальных меньшинств и религиозных групп. Наш великий лидер, придававший большое значение государственно-религиозным отношениям, являющимся основой мультикультурализма, сказал: «Азербайджанская Республика является многонациональным государством. Как независимое, демократическое государство, Азербайджан предоставляет возможности свободы всем народам и национальностям, проживающим на его территории. Политику, которую проводил великий лидер, успешно продолжает Президент Ильхам Алиев. В результате этого Азербайджан стал ведущим государством региона с точки зрения защиты и развития как социальноэкономических, так и моральных ценностей.

Ə D Ə B İ Y Y A T

1. Heydər Əliyev “Müstəqillik yolu”. Seçilmiş fikirlər. Bakı, 1997;
2. İlham Əliyev “Azərbaycan tolerantlıq örnəyidir”. Bakı, Elm və təhsil, 215, 615s.; 3. Azərbaycan qəzeti. 23 iyul 2014;
4. Kamal Abdulla. Ulu öndər Azərbaycan multikulturalizminin siyasi banisidir. //http://www.azerbaijan-news.az.;
5. Kamal Abdulla. Azərbaycan multikulturalizminin ədəbi-bədii qaynaqları. Bakı, Mütərcim 2016, 287 s.;
6. F.F.Cahangirov. Dil və mədəniyyət. Bakı Elm və təhsil, 2014/308 s.

Rəyçi: filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent Məmmədova Elnarə Adil qızı tərəfindən çapa tövsiyə olunmuşdur.

.